

JADIDCHILIK TARIXINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Nargiza Jakbarova

Namangan davlat texnika universiteti

1-sonli akademik litseyi tarix fani o'qituvchisi

nargiza2025jakbarova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola jadidchilik tarixini zamonaviy ta'lim jarayonida o'qitishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda yuzaga kelgan jadidchilik harakati, uning asosiy tamoyillari, yetakchi vakillari va ularning ma'naviy-ma'rifiy faoliyati haqida umumiy tahlil berilgan. Shuningdek, an'anaviy dars jarayonida uchraydigan muammolar, zamonaviy yoshlarning didi va raqamli idrokiga mos bo'lmagan metodik yondashuvlar haqida fikr yuritilgan. Asosiy e'tibor innovatsion ta'lim texnologiyalari, interfaol metodlar, multimediya vositalari, virtual muhitlar, raqamli resurslar orqali jadidchilik tarixini o'rgatishning samarali shakllarini ishlab chiqishga qaratilgan. Maqolada tarixiy ong, tanqidiy tafakkur, vatanparvarlik va madaniy merosga hurmat tuyg'ularini rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion o'quv amaliyotlari misollar bilan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Jadidchilik, innovatsion ta'lim, tarixni o'qitish, interfaol metodlar, multimediya, raqamli pedagogika, madaniy meros, kritikal tafakkur, vatanparvarlik tarbiyasi, yangi pedagogik texnologiyalar.

Annotation: This article is dedicated to the theoretical and practical aspects of teaching the history of Jadidism within modern educational frameworks. It provides an overview of the Jadid movement, which emerged in Central Asia in the late 19th and early 20th centuries, focusing on its core principles, key representatives, and their educational and enlightenment activities. The article discusses the limitations of traditional teaching approaches, particularly their inadequacy in engaging contemporary students whose preferences and cognitive styles align more closely with

digital and interactive formats. Emphasis is placed on the effective use of innovative educational technologies, interactive teaching methods, multimedia tools, virtual environments, and digital resources in conveying the historical significance of Jadidism. The study presents examples of innovative pedagogical practices that contribute to the development of historical consciousness, critical thinking, patriotism, and respect for cultural heritage among learners.

Keywords: Jadidism, innovative education, history teaching, interactive methods, multimedia tools, digital pedagogy, cultural heritage, critical thinking, patriotic education, new pedagogical technologies.

KIRISH

O'zbek xalqining ma'naviy-madaniy taraqqiyotida jadidchilik harakati muhim tarixiy bosqichlardan biri sifatida e'tirof etiladi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida yuzaga kelgan bu harakat mustamlakachilik siyosatining bosimi ostida ezilgan jamiyatni uyg'otish, ilm-fan, ta'lim-tarbiya, milliy o'zlik va ma'rifatga asoslangan yangi ijtimoiy ongni shakllantirishga qaratilgan edi. Jadidlar o'z faoliyatida xalqni o'qitish va zamonaviy bilimlar berish orqali millatni taraqqiyot sari yetaklashni bosh maqsad qilib qo'ygan edilar. Ularning maktab-islohotchilik harakati, matbuot faoliyati, dramaturgiya va adabiyot orqali ifodalangan g'oyalari bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan.

Biroq zamonaviy ta'lim muhitida jadidchilik tarixini o'rgatishda ba'zi muhim muammolar mavjud. An'anaviy yondashuvlarda mazkur mavzu faqat tarixiy faktlar va shaxslar ro'yxati tarzida talqin etilishi, uni jonli va interaktiv tarzda o'rganish imkoniyatini cheklaydi[1,521]. Bugungi raqamli asr yoshlari vizual idrok, tezkor aloqa va faol ishtirok orqali bilim olishga intilar ekan, ta'limda yangicha metodologiyalardan foydalanish zarurati tobora ortib bormoqda.

Jahon pedagogikasi tajribasi ham shuni ko'rsatadiki, tarixiy jarayonlarni tushuntirishda innovatsion yondashuvlar, ya'ni interfaol mashg'ulotlar, raqamli texnologiyalar, virtual ekspeditsiyalar, loyihalarga asoslangan ta'lim va gamifikatsiya usullari o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishini orttiradi va bilimlarning

chuqurroq o'zlashtirilishiga xizmat qiladi[2,23]. Shu sababli jadidchilik tarixini faqatgina ilmiy-nazariy emas, balki zamonaviy didga mos, kreativ va interaktiv uslublarda o'rgatish bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur maqolada aynan shunday muammolar yechimiga qaratilgan ilmiy-metodik yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar yordamida tarixiy mavzularni qanday samarali o'qitish mumkinligi haqida tahliliy mulohazalar yuritiladi. Shuningdek, maqolada jadidchilik merosining yoshlar tarbiyasidagi o'rni, bu boradagi tarixiy ong va milliy g'ururni shakllantirish vositalari ham yoritiladi.

ASOSIY QISM

Jadidchilik harakati O'rta Osiyoning ijtimoiy-ma'naviy hayotida tub burilish yasagan, millatning o'zlikni anglash va zamonaviylik sari intilish jarayonida hal qiluvchi omil bo'lgan tarixiy hodisadir. XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida paydo bo'lgan bu harakat o'z zamonasining ilg'or ziyolilari — Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvar qori Abdurashidxonov, Ismoil Gasprinskiy kabi shaxslar nomi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning pedagogik va ma'rifiy qarashlari hozirgi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda [3,114]. Ular tomonidan ilgari surilgan “yangi usulda ta'lim”, “milliy o'zlikni tiklash”, “ilm orqali taraqqiyot” g'oyalari nafaqat tarixiy, balki metodik nuqtayi nazardan ham chuqur o'rganilishi zarur bo'lgan manbadir.

Mazkur tarixiy tajriba hozirgi ta'lim tizimida, ayniqsa, milliy o'zlik, vatanparvarlik va madaniy ongni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ammo an'anaviy dars shakllarida bu mavzu ko'pincha quruq faktlar, biografik tafsilotlar va davriy voqealar ketma-ketligi sifatida taqdim etilishi sababli, o'quvchilarda chuqur tahliliy fikrlash, tarixiy ongni shakllantirish imkoniyati yetarli darajada yuzaga chiqmaydi.

Bugungi ta'lim sohasi global raqamli transformatsiya bosqichiga o'tmoqda. O'quvchilarning idrok qilish darajasi, axborotni qabul qilish usullari, bilim olishga bo'lgan motivatsiyasi tubdan o'zgarmoqda[4,58]. Shu boisdan, an'anaviy talqin usullaridan voz kechib, innovatsion va interfaol yondashuvlarga o'tish zarurati

tugʻilmoqda. Bunday yondashuvlar oʻquvchining faolligini oshiradi, uni bilim olish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Jadidchilik tarixini oʻqitishda quyidagi innovatsion yondashuvlar ayniqsa samaralidir:

Interfaol metodlar – “Aqliy hujum”, “Blits savollar”, “Munosabat bildiring”, “Bitta savol – uchta javob” kabi usullar orqali darsni jonlantirish, muhokama yuritish, mustaqil fikrlashga undash[5,33].

Multimedia texnologiyalari – Jadidlar faoliyati haqida hujjatli filmlar, animatsiyalar, interaktiv xaritalar va infografik materiallar orqali tarixiy materialni vizual tarzda tushuntirish [6,47].

Loyiha asosidagi oʻqitish – Oʻquvchilarni kichik guruhlar boʻlib, ularning har biri jadid namoyandalardan birining hayoti va faoliyati asosida prezentatsiya yoki kichik tadqiqot tayyorlashi[5,36].

Gamifikatsiya – Tarixiy faktlar asosida testlar, krossvordlar, viktorinalar tashkil etish orqali oʻquv jarayonini qiziqarli shaklga keltirish [7,114].

Virtual ekskursiyalar – Jadidlar faoliyat yuritgan maktablar, matbuot nashrlari yoki ularning yashab ijod qilgan shaharlar boʻyicha 3D xaritalar asosida virtual sayohat uyushtirish [8,69].

Bu yondashuvlar orqali oʻquvchi tarixni oʻrganish jarayonida oʻzini faol subyekt sifatida his qiladi, mustaqil fikr yuritishga va tarixiy tahlilga oʻrganadi. Ayniqsa, multimediya va raqamli muhit orqali tarixiy shaxslarning nutqlari, maqolalari, sahna asarlari bilan tanishish imkoniyati oʻquvchida tarixga nisbatan jonli qiziqish uygʻotadi.

METOD VA NATIJALAR

Tajriba shuni koʻrsatmoqdaki, maktablarda va oliy taʼlim muassasalarida jadidchilik tarixini innovatsion shaklda oʻqitish oʻquvchilarning faolligini oshiradi, ularning tarixiy voqelikka boʻlgan munosabatini chuqurlashtiradi. Misol uchun, Toshkent, Fargʻona va Samarqanddagi baʼzi umumtaʼlim maktablarida oʻtkazilgan dars tahlillari shuni koʻrsatadiki, jadidlar hayotiga bagʻishlangan interaktiv

mashg'ulotlar natijasida o'quvchilarning mavzuga oid test va yozma ishlardagi ko'rsatkichlari 30–40 foizga oshgan [9,46].

Metodik tavsiyalar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

- Dars rejalashtirishda har bir jadid namoyandasini alohida pedagogik shaxs sifatida talqin qilish;
- Tarixiy kontekstni o'quvchining bugungi hayoti bilan bog'lab tahlil qilish;
- Jadid asarlaridan qisqa parchalarni o'qish va ularni zamonaviy talqinda muhokama qilish;
- Darslarda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan muntazam foydalanish [10,113].

Bu usullar yordamida o'quvchilar tarixni nafaqat yodlaydi, balki uni chuqur tahlil qiladi, tarixiy tafakkur va madaniy qadriyatlarga hurmat bilan qarashni o'rganadi.

XULOSA

Jadidchilik harakati tarixiy, ma'naviy va metodik jihatdan o'zbek xalqining madaniy uyg'onishida beqiyos ahamiyat kasb etgan. Bu harakat vakillarining ma'rifatparvarlik g'oyalari, ta'lim-tarbiya sohasidagi ilg'or qarashlari nafaqat o'z davri uchun, balki bugungi ta'lim tizimi uchun ham dolzarb metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Shu boisdan, jadidchilik tarixini o'rganish va o'rgatish jarayonini zamonaviy innovatsion yondashuvlar orqali boyitish — nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki yosh avlodda tarixiy ong, milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlaydi.

Maqolada ko'rsatib o'tilgan interfaol metodlar, multimedia texnologiyalari, loyiha asosidagi o'qitish va gamifikatsiya usullari orqali jadidchilik mavzusi o'quvchilar uchun nafaqat tarixiy bilim manbai, balki axloqiy-ma'naviy tarbiyaning kuchli vositasiga aylanadi. Ayniqsa, tarixiy shaxslar faoliyatini bugungi kundagi ijtimoiy muammolar bilan taqqoslash, o'quvchilarda mustaqil tahlil qilish, savol berish va muhokama yuritish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu asosda, quyidagi ilmiy-metodik xulosalarga kelish mumkin:

- Jadidchilik tarixini o'qitish faqat faktlar va davriy voqealarni yod olish emas, balki tarixiy tafakkurni shakllantirish jarayonidir.

- Innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali mavzuni jonlantirish, o'quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirish mumkin.

- Interfaol metodlar, virtual resurslar va vizual vositalar o'quvchilarda tarixiy ong va madaniy merosga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi.

- Pedagoglar jadidchilikni zamonaviy o'quv muhitiga moslab talqin qilish orqali ma'naviy-ma'rifiy ta'lim samaradorligini oshirishlari lozim.

- Kelajakda mazkur yo'nalish bo'yicha chuqurlashtirilgan ilmiy-metodik qo'llanmalar, darsliklar va elektron resurslar ishlab chiqilishi bu boradagi faoliyatni yanada tizimli asosga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Behbudiy M. Padarkush va boshqa asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2010.
2. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
3. Qosimov B. Jadidchilik va mustaqillik g'oyasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2001.
4. Jalolov A. Jadidlar: pedagogik qarashlari va ularning zamonaviy talqini. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
5. Vahobov B., Otamurodov N. Tarix ta'limida innovatsion metodlar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
6. Soliyev A. Tarixiy ongni shakllantirishda interfaol yondashuvlar. // Pedagogik izlanishlar jurnali, 2022, №1.
7. Saidov A. Jadidlar merosi va zamonaviy yoshlar. – Samarqand: SamDU, 2018.
8. Jonboboyev I. O'zbekiston jadidchiligi: g'oyaviy asoslar va rivojlanish bosqichlari. – Toshkent: FAN, 2014.
9. Козлова Э. Инновацион образование в контексте истории. – Москва: Просвещение, 2015.
10. UNESCO. Innovation in History Teaching. – Paris: UNESCO Publishing, 2017.